

Szent István király koronájának hazatérése óta nem írtak magyar ujságok annyit középkori művelődéstörténeti emlékről, mint 1982 május-juniusában az Ómagyar Mária-siralomról és megőrzőjéről a Leuveni Kódexről. A kódex egyik lapján újra egy nemzeti ereklyénk érkezett haza: az első magyar vers. Pontosan ötven éve ismerjük, dédelgetjük, izlelgetjük, elemezzük, értelmezzük. A kézirat többi hatszáz oldaláról a múlt év májusában még alig tudtunk többet, mint fél évszázada: prédikációkat és a hitszónoki gyakorlatot szolgáló aprólékanyagot /vázlatokat, példázatokot/ tartalmaz. A művek szerzőit nem ismerjük. A kódex bemutatója, Gragger Róbert óta /1923/ csak Mezey László vizsgálta meg latin anyagát /1968/, de ő is csupán három leuveni nap kutatását foglalhatta össze.

Csaknem fél év telt el azóta, hogy a kódex feldolgozását megkezdtem. Hadd adjak róla számot itt is, nemcsak akadémiai fórumon, hogy mire jutottam. Két eredmény kívánkozik elősorsban ide. Az egyik a Mária-siralom külső megjelenési formájával, fizikai állapotát illeti, a másik a kötet szerzőivel kapcsolatos. Már Gragger hiradása óta tudtuk, hogy a magyar szöveg halvány, helyenként alig olvasható. Magyarul nem tudó papok kivakarták az érthetetlen, netán valami pogányságot tartalmazó textust - ez volt rá az általánosan elfogadott magyarázat. Csak hogy a pergamenen sehol sem fedezhető fel razura, fizikai beavatkozás nyoma. De a feltételezett szándék is megkérdőjelezhető. A kódex keletkezési idejét körülbelül 1250-1275 közé tehetjük. Európa, némely peremvidékektől eltekintve, ekkor már keresztény volt. Népnyelvi szöveg ekkor már eleve nem lehetett pogánygyanus. Az egyház figyelmét és erejét régen az eretnek tanok elleni küzdelem kötötte le, e tanok terjesztői pedig többnyire képzett teológusok, kiváló latin stíliszták voltak. /A Magyarországon ragadt kunokat térítő papok biztosan nem vakartak ki egy magyar nyelvű vallásos verset sem./

Mi hát az elhalványodás magyarázata? Azt is tudjuk, hogy a kódex mai kötése vagy százötven évvel fiatalabb, mint maga a kézirat. A régi kötés - ha egyáltalán volt ilyen - a használatban elrongyolódott. A sok későbbi bejegyzés, hozzátoldás tanusítja, hogy sokat forgatták a kéziratot. Csak hogy a tartalmi vizsgálat, az ívek rendje és különböző számozása azt sejteti, hogy a mai könyvtest eredetileg két kötetből állt. A cezura, a két kötet választóvonala, a Mária-siralom után van. A magyar szöveg tehát egy ideig a kötés nélkül maradt első rész utolsó levelének külsején volt. Agyonfogdosták. A nyitott kötetet tartó ujjak és a tenyér egy része ma is pontosan ott érintkezik a szöveggel, ahol az elhalványult részek láthatók. Hogy a kódex eredetileg két részből állhatott, ezt Mezey László is feltételezte, de ő a rendelkezésére álló rövid idő alatt nem ismerte föl a kézirat tartalmi szerkezetét és a többféle lapszámozás rendjét, ezért a cezurát máshová tette.

A tartalom vizsgálata előbb két műfaj történeti fogódzópontot adott. Az alapszövegeket író főkezek által lejegyzett prédikációk ciklusokba rendeződnek: a vasárnapok és a szentek ünnepei szerint /sermones de tempore - sermones de sanctis/. Az első de sanctis ciklus a Mária-siralom után kezdődik. Ez a ciklikus szerkesztési mód a 13. század elejére vált általánossá a prédikációs irodalomban. A beszédek gazdagon tagolt szerkezete pedig a skolasztika oktatási és disputációs módszerének átvételét mutatta. Ezzel a szerzők utáni

"vadászat" területének időbeli határa eltolódott a század közepe felé. A vörös fonalat azután egy 1257-ben meghalt dominikánus szerzőre vonatkozó rejtjeles hivatkozás adta kezembe: "A téma morális kifejtését lásd Petrus provinciálisnál" /= Petrus Remensis/. Ezen a nyomon elindulva a kódex törzssanyagának mintegy hetven százalékát szerzőhöz vagy legalábbis - az egyik ciklus esetében - egy már ismert velencei kézírathoz tudjuk kötni. Az azonosított szerzők a kor legnagyobb, legnépszerűbb tekintélyei: a diplomata- és tudós-bíboros Hugo a Sancto Caro /meghalt 1263-ban/; a híres firenzei Cavalcanti család sarja, orvietói püspök, Aldobrandinus /meghalt 1279-ben/ és a középkor legnagyobb rendszerező elméje Aquinói Szent Tamás /meghalt 1274-ben/. Valamennyien domonkosok.

Tavaly májusban még csak egyedül a Mária-síralom latin eredetijének, a kódexünkbe is beleírt latin szekvenciának szerzőjét ismertük, de azt is tévesen. Nem vettünk róla tudomást, hogy a himnológiai kutatás már vagy husz éve továbblépett, és nem Godofridus de Breteuil tartja a szekvencia szerzőjének, hanem egy másik Godofridust. Lépéshátrányban voltunk. A Mária-síralom magyar lejegyzője a tatárjárás utáni évtizedekben sem volt lépéshátrányban: a műfajon belül Európa legjobb, legmodernebb szerzőitől írt kézikönyvet hordott a kámzsája zsebében.

/Megjelent: Élet és Irodalom, 1983. február 25./